

ЗАЛІЗНА ГИРКА У ЗІБРАННІ ПИРЯТИНСЬКОГО КРАЄЗНАВЧОГО МУЗЕЮ

Наводиться опис та атрибуція залізної гирки-кубика давньо-руського часу із зібрання Пирятинського краєзнавчого музею.

Ключові слова: давньоруський час, дирхем, Грабарівка, залізна гирка, куна, Малотин, метрологія, Пирятинський музей, резана.

У другій половині ХХ століття Г. О. Федоров-Давидов звернув увагу на серію незвичних вагових гирьок з колекції А. Ф. Лихачова [5, с. 18], зміг вивести пропорційні співвідношення між ними та встановити вагові одиниці, що були покладені за основу їхньої ваги. Виходячи із тісних стосунків Волзької Болгарії, на пам'ятках якої були знайдені артефакти, з країнами Середньої Азії і можливості запозичення вагових еквівалентів зі Сходу, він установив їх кратність у десятинній системі відліку, відповідно: 100 міскалів (426 г), 1/10 (40,9 г) або 1/100 ратля, 1/50 ратля, 100 дирхемів и 50 дирхемів [6, с. 247].

Особливу групу серед них утворюють залізні гирки кубічної форми, що здебільшого походять із домонгольських шарів болгарських городищ.

У фондах Пирятинського краєзнавчого музею зберігається дуже схожа за формою гирка-кубик (рис. 1). Походить вона з посаду городища давньоруського часу, що випадково виявлене в 1960 році пирятинським краєзнавцем А. А. Святогором в уро-

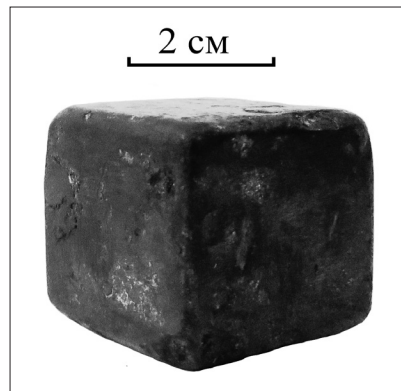

Рис. 1. Гирка-кубик.
Пирятинський краєзнавчий музей.
Залізо.

чиші Борисівка неподалік с. Грабарівки колишнього Пирятинського району [2, с. 163–164].

Довжина її граней – 2,0 см. Загальна вага – 54,7 г. Один із кутів пошкоджено, є скол на одній із граней.

Звісно, спираючись на функціональну ідентичність, схожість форми і матеріалу, можна було б вбачати у пирятинській знахідці якусь репліку зі зразків із Поволжя і, навіть, розгледіти в ній, взяту за основу, самостійну метрологічну одиницю – ранній кувачиний дирхем, вага, якого на протязі IX століття була бл. 2,73 г (вага гирьки відповідає 20 раннім дирхемам) [3, с. 38]. Але, відомі на сьогодні знахідки із грабарівського городища обмежені певними часовими рамками: а саме XI – XIII ст. [2, с. 164]. Звісно знахідок власне самих кувачиних монет тут і взагалі не зафіксовано.

Щоправда, на користь такої інтерпретації може вказувати можливість перенесення подібних речей із Поволжя на землі Переяславського князівства половцями. У цьому плані слушним виглядає ототожнення зазначеного археологічного комплексу із літописним Малотином [1, с. 179–189], який у 1140 (1139) році став місцем укладення чергового русько-половецького миру [4, с. 193]. У такому разі варіант появи подібної речі тут цілком вірогідний. Та і мир цей, напевно, половці вчиняли не задарма. І цінність дарунків могли визначати за своєю системою мір та ваги, спираючись на ту ж, що і в Волзькій Болгарії східну традицію.

Однак, вочевидь, вихідним еквівалентом ваги для гирьки-кубика із Надудайщини слід вважати зовсім не дирхем, який у часи існування городища в урочищі Борисівка вже значно додав у вазі – 2,97 г, а одну з розрахункових одиниць, що виникли по мірі ускладнення власної давньоруської грошової системи – куну. Вона відповідала двом резанам. Резана ж становила на початку IX ст. бл. 1,36 г [3, с. 39]. Вага 20 кун ($(1,36 \times 2) \times 20$) – бл. 54,4 г. Це дуже близько до заявленої, враховуючи, що вага і цінність, як резани, так і куни змінювалися з часом, а наш артефакт має ваду.

То ж цілком вірогідно, що знайдена на грабарівському городищі гирька має місцеве походження і виготовлена місцевим майстром.

Джерела та література

1. **Головко І. В.** До питання про локалізацію літописного Малотина. Його місце в територіально-адміністративній системі Переяславської землі / І. В. Головко // Наукові записки з української історії: зб. наук. ст. – Переяслав-Хмельницький, 2008. – Вип. 20. – С. 379–389.

2. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Пирятинський район / [упорядн., наук. ред. В. О. Мокляк]; ПКМ. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2013. – 412 с.
3. **Каменцева Е. И., Устюгов Н. В.** Русская метрология. [Изд. 2-е.]: учебн. пособие / Е. И. Каменцева, Н. В. Устюгов. – М.: Высшая школа, 1975. – 328 с.
4. Літопис Руський за Іпатським списком / [перекл. Л. Махновець]. – К.: Дніпро, 1989. – 590 с.
5. **Лихачев Д. Ф.** Бытовые памятники Волжской Болгарии / Д. Ф. Лихачев // Тр. II Археол. съезда – СПб., 1876. – Вып. 1. – 405 с.
6. **Фёдоров-Давыдов Г. А.** О болгарских гирьках в собрании Государственного музея Татарской АССР / Г. А. Фёдоров-Давыдов // СА. – М., 1957. – № 1. – С. 247.

Г. І. Головка, О. А. Рудковський

Залізна гирка у зібранні Пирятинського краєзнавчого музею

У повідомленні надається інформація про залізну гирку-кубик давньоруського часу у складі зібрання Пирятинського краєзнавчого музею.

Ключові слова: давньоруський час, дирхем, Грабарівка, залізна гирка, куна, Малотин, метрологія, Пирятинський музей, резана.

H. I. Holovko, O. A. Rudkovskyi

The Iron Weight Piece in the Pyriatyn Local Lore Museum Collection

The publication provides information about the Ancient Russ iron weight piece in the Pyriatyn Local Lore Museum collection.

Keywords: the Ancient Russ Time, dirham, Hrabarivka, iron weight piece, kuna, Malotyn, metrology, the Pyriatyn Museum, rezana.

